

KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER (1980-2010)

Nihat BATMAZ* Ayşe İRMİŞ** İbrahim DURAK***

Özet: Dünya genelinde küreselleşme süreci hızla işlerken beraberinde bölgeselleşmeyi de getirmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra dünyanın çeşitli yörelerinde çok sayıda ekonomik entegrasyon hareketine rastlanmıştır. Bu oluşumların yaygınlaşmasında 1957'de Roma Anlaşmasıyla kurulan Avrupa Topluluğu'nun büyük katkısı olmuştur. Ülkeler için büyük önem arz eden ve ekonomik gelişmenin temel anahtarlarından biri olarak görülen bölgeselleşme oluşumları Türkiye için de yeni bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve tercihini AB'den yana kullanarak katılmıştır. Çalışma, genelde küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan bölgesel oluşumları incelerken, özelde ise bu süreçte Türkiye'nin yer aldığı bölgesel oluşumlarla birlikte, özellikle 1980 sonrası dönemden günümüze bu oluşumların Türkiye'nin ekonomisini nasıl ve hangi yönde etkilediğini analiz etmeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Bölgeselleşme, Bölgesel Kalkınma, Türkiye Ekonomisi

Jel Sınıflandırması: FO1, R10, R11

Turkish Economy in The Process of Globalization and Regionalization (1980-2010)

Abstract: While the world is globalizing rapidly, on the other hand it brings about regionalization. Particularly after the Second World War period many economic integrations have been occurred in the different regions of the world. These integrations were much affected by European Community which was found with Roma Treaty in 1957. Regional creations which are very important for countries and one of the key of economic development are interpret as new opportunities it causes development of Turkey by preferenced the European Union. This paper examines generally regional creations occurred by globalization process. In particular, with regional creations Turkey take place especially from 1980 to present, the effects of these creations on the Turkish economy will be analysed.

Keywords: Globalization, Regionalization, Regional Development, Turkish Economy

JEL Codes: F01, R10, R11

* Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, İİBF-İktisat Bölümü, nbatmaz@pau.edu.tr

** Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, İİBF-İşletme Bölümü, airmis@pau.edu.tr

***Yrd.Doç.Dr. Pamukkale Üniversitesi, İİBF-İşletme Bölümü, idurak@pau.edu.tr

1.GİRİŞ

21.yüzyılın eşliğinde günümüzün en popüler kavramlarından birisi olan küreselleşme, çoğu zaman doğru dürüst tanımı bile yapılmadan, günlük yaşantıda da sık sık kullanılmaktadır. Kimi zaman, ekonomik ilişkilerdeki yaygınlaşma ve gelişme, kimi zaman, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi ve liberalleşme; kimi zaman da, kültürün, inançların, ideallerin sınırlar dışına taşarak daha fazla benzeşmesi anlamında kullandığımız bu kavram, en genel şekliyle, “her türlü değer ve birikimin devlet sınırlarını aşarak dünya çapında yaygınlaşması” olarak tanımlanabilir (Cox, 1992:145).

Son otuz yıldır ticaret ve yatırımların serbestleşmesi ve teknoloji yayılımı yoluyla dünya ekonomisine hükmetmekte olan küreselleşme, aslında yeni bir olgu olmayıp kökenleri birkaç yüzyıl öncesine kadar uzanmaktadır. Küreselleşme sadece dünyanın ekonomik yapısını değil, ülkelerin bölgeselleşme yoluyla ortak sistemler yaratarak siyasi-sosyal, kültürel, hukuki işbirliği hareketlerinden tutunuzda mikro ölçekte insanların düşünce biçimine varıncaya kadar köklü değişiklikler getirmiştir.

Günümüzde tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme beraberinde bölgeselleşmeyi de getirmiştir. Diğer bir ifade ile dünya bir taraftan küreselleşirken diğer taraftan da bölgeselleşmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanan bölgeselleşme önce gelişmiş olan ülkeler arasında oluşturulmuş, daha sonra ise gelişmekte olan ülkeler tarafından hızla uygulanmaya başlanmıştır. Bu hızlı oluşumda AB'nin etkisi büyük olmuştur.

Ülkelerin bölgeselleşmeye gitmeleri Çelik (1992)'ye göre, ekonomik açıdan bakıldığında; kısa dönemde üye ülkelerin aralarındaki ticareti artırmak ve çeşitlendirmek, karşılıklı ortak yatırımları yoğunlaştırmak ve diğer ekonomik ilişkileri güçlendirmek için yapılan anlaşmalardır. Uzun dönemde ise serbest ticaret bölgesi oluşturulmasının esas alınmasıdır (Çelik, 1992: 82).

Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de tercihini AB'den yana kullanarak bölgesel oluşumlara katılmaya karar vermiştir. 1980 yılından itibaren ise, serbest piyasa ekonomisini benimseyip uygulamaya başlamasıyla birlikte diğer bölgesel oluşumlarla olduğu gibi, EKİT-EKO, OIC, D-8 ve KEİB gibi bölgesel oluşumların içinde (bazılarının bizzat kurucusu veya öncüsü olarak) yer almaya başlamıştır.

Çalışma toplam beş bölümden oluşmakta olup, giriş bölümünden sonra, ikinci ve üçüncü bölümde küreselleşme-bölgeselleşme kavramları ile birlikte, geçmişten günümüze kadar dünya da gerçekleştirilen bölgesel oluşumlar incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise söz konusu

süreçte Türkiye'nin durumu incelenmekte olup, özellikle 1980 sonrası dönemde gerek içinde yer aldığı bölgesel oluşumlar gerekse ekonomisinde meydana gelen değişimler analiz edilmiştir. Son bölüm de ise genel bir değerlendirme yapılarak sonuç ve önerilerle çalışma sonlandırılmıştır.

2. Küreselleşme ve Bölgeselleşme

Küresel söylemlerin artarak yoğunluk kazandığı günümüz dünyasında, global ölçekte ekonomik, kültürel ve siyasal düzeylerde bir dönüşümün ve yeniden yapılanmanın yaşandığı açıkça görülmektedir (Batmaz, 2010:12).

Bazı çevrelere göre üçüncü milenyumda geçişi de simgeleyen bu yayılış doğal olarak, tüm dünya için de bir değişim sürecinin göstergesidir. Bu değişim dalgasının niteliksel ve niceliksel olmak üzere iki farklı boyutu vardır. Niteliksel açıdan politik, ekonomik ve siyasal süreçlerde ki değişimin göstergesi olan küreselleşme; niceliksel açıdan ticaret, sermaye akımları, yatırımlar ve insanların ülkeler arasındaki dolaşımını ifade etmektedir (Toprak, 2001:9).

Ancak bölgeselleşme sürecinden önce ortaya çıkan küreselleşme sürecinin gerek tanımı gerekse gelişim süreci ile birlikte yararları ve zararları sürekli tartışma konusu olmuştur. Tartışmalar 1980'li yıllardan sonra medyanın da katkısıyla daha sık ve sürekli kullanılmaya başlamış olup, tanımı konusunda tam olarak görüş birliği sağlanmamış olmasına rağmen, bütün bir dünyayı kapsamı içersine alma iddiasına sahip olması sebebiyle çok sayıda boyuta ve bu boyutların yoğun bir etkileşimine sahiptir. Daha çok ekonomik açıdan ele alınan OECD'nin tanımına göre küreselleşme: “farklı ülkelerin üretim ve pazarlarının her gün artan bir hız ve derinlikle birbirine daha bağımlı hale gelmesini ifade eden süreç” olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2002: 14).

Özellikle teknolojiadaki gelişme ile küreselleşme bir taraftan hızını artırırken, diğer taraftan da boyutlarının karşılıklı etkileşimleri sayesinde yoğunlukla nicel değişimlere uğramıştır. Ayrıca küreselleşme, ülkelerin politik, diplomatik, ekonomik ve sosyal süreçlerini kapsamakta ve her bakımdan da “sınırlara tabi olmayan dünya ekonomisini” ortaya çıkarmaktadır (İrmiş, 2010: 43-44).

Mittelman (1997)'ye göre ise küreselleşme: üretimin yeniden organize edilmesi, sınır ötesi endüstrilere yönelme, finans piyasalarında yayılma, aynı tüketim mallarının uzak ülkelere yayılması-kullanılması, güneyden ve doğudan batıya olduğu kadar, güneyin kendi içerisinde de nüfus hareketleri, yerleşik nüfus ile göçebe nüfus arasında meydana gelen

çatışmalar ve demokrasi için ortaya çıkan “evrensel bir kabul” olarak ifade edilmektedir (Mittelman, 1997: 2-3).

Küreselleşmenin tanımı, bu sürecin başlangıç tarihi, yararları ve zararları konusundaki tartışmalar geçmişte olduğu gibi, günümüzde de hala devam etmektedir. Ancak esas tartışmalar 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren Çevre Ülkelerin aniden ve hazırlıksız olarak sermaye piyasalarını liberalleştirmeleri sonucunda söz konusu ülkelerde ortaya çıkan krizlerden sonra yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Bütün bu tanımlarla belirginleşen küreselleşme kavramı ve süreci, bölgesel kalkınma anlayışında da değişim yaratan en önemli faktör olmuştur¹.

Aslında dünya bir taraftan küreselleşmeye devam ederken diğer taraftan da bölgeselleşmiştir. Küreselleşme de olduğu gibi, “Bölge” kavramı için birçok görüş ileri sürülmüştür. Kimi uzmanlara göre bir bölgeyi tanımlamak için coğrafi yakınlık ve kültürel özellikler temel öge iken, kimilerine göre ise tercihli ticaret anlaşmaları ya da oluşturulan gümrük birlikleriyle bölgesel oluşumlar olarak tanımlanmaktadır. Bölgeselleşme (regionalization) ise: bölgesel ekonomik entegrasyonlar yoluyla bölge içi ticaret, yabancı dolaysız yatırımlar ve ticari düzenlemelerle belli bir bölgede bölge içi ekonomik bağımlılığın derinleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan bölgeselcilik (regionalism): bölgesel ticari organizasyonlar yaratmaya ya da geliştirmeye yönelik politik hareket olarak tanımlanmaktadır (Yeung-Perdikis ve diğerleri, 1999: 17).

Bölgeselleşme ve bölgeselcilik oluşumları incelendiğinde ise ikinci dünya savaşıdan sonra dünyada bölgesel ticari organizasyonlar yaratmak ya da geliştirmeye yönelik oluşumların sayısının da hızla artış görülmüştür. Bu sayı hatta o kadar çok artmıştır ki, bazı yazarlar bu dönemi “İktisadi birleşmeler” çağı olarak nitelendirmektedirler. Fakat kurulan birliklerin önemli bir bölümü kısa bir süre sonra ya faaliyetlerini sürdürmemiş yada tamamen yeni düzenlemelerden geçirilmiştir. Değişen dünya koşulları içinde bu bölgeselleşme hareketleri günümüzde yaygın bir biçimde görülmeye başlanmıştır. Bölgeselleşme faaliyetlerinin yaygınlaşmasında Avrupa Birliği’nin gösterdiği başarıların kuşkusuz büyük etkisi olmuştur. Giderek az gelişmiş ülkelerinde konuya yakın ilgi göstermeleri bölgeselleşmenin hız kazanmasına neden olmuştur (Seyitoğlu, 2009:279).

¹ Geniş bilgi için bkz: Kazgan, Gülten., (2002), *Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.* / Batmaz, Nihat., Tunca, Halil., (2005), *“Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003). Beta Basım Yayım A.Ş.*

2.1. Bölgeselleşmenin Hedefleri ve Amacı

Dünya ekonomisinin belirli güçleri, küreselleşmeyi bir yandan etkin kılmaya çalışırken; diğer yandan da dış ticaret engellerini kaldırmaya çalışarak aynı coğrafyayı paylaşan ülkeler arasında bölgeselleşme hareketlerini hızlandırmışlardır. Bölgeselleşme sonucunda hedef: ticaretin serbestleştirilmesini sağlayarak daha büyük pazarda girmek, ekonomik büyümeyi desteklemek, önemli ticari ortakların piyasaya girişinde istikrarı sağlamak, kaynakların etkin kullanımını ve uluslararası rekabeti artırmak, siyasi anlamda ortakları çoğaltmak bölgeselleşme eğiliminin temel hedefleridir. Bu hedefler doğrultusunda oluşturulan APEC, AB dünya genelindeki bölgeselleşme hareketlerinin en önemli örnekleridir (Erol, 2006: 5-6).

Ülkelerin bölgeselleşmeye gitmelerinin amacını ise şu şekilde açıklamak mümkündür: ülkelerin ortak siyasi ve hukuki sistemler yaratarak kendi dahil oldukları bölgeler için tek bir pazar oluşturmak (Kazgan, 2002: 148-150).

Yine bu amaç doğrultusunda temelde mal ve hizmetlerin önündeki engelleri kaldırarak ticareti daha serbest hale getirip daha geniş pazarda ulaşmaktır. Bütünleşme konusunda tüm iktisatçıların vardıkları ortak noktalar şunlardır. Bütünleşmeler temelde işbölümüne dayanmaktadır; mal, hizmet ve üretim faktörlerinin önündeki engelleri kaldırarak bu faktörlerin her yerde eşit muamele görmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Varılmak istenen nihai hedef ise; üretim kapasiteleri, verimliliği ve toplumsal refahı artırarak ekonomileri daha iyi bir düzeye getirmektir.

2.2. Bölgesel Entegrasyon Çeşitleri

Bölgesel ekonomik entegrasyon, coğrafi açıdan yakın bulunan ülkelerin ekonomik işbirliği hareketlerine girmesi olarak tanımlanabilir. Bu hareketler mal ve hizmetlerin ticaretinde kısıtlamaların kaldırılması, serbest ticaret alanları, gümrük birlikleri ya da diğer tercihli ticaret anlaşmalarının ortaya konması şeklinde olabilir (Hine, 1992:116).

Hettne (2006)'ya göre ise bölgesel entegrasyonlar beş şekilde ortaya çıkmakta olup, bunlar:

- Coğrafi yakınlığın temel alındığı bölgeselleşme (proto bölge)
- Sınırlar arası ilişkilerin yer aldığı sosyal bir sistem olarak bölgeselleşme (birinci bölge)
- Kültürel, ekonomik, politik ve askeri anlamda organize olmuş bölgeselleşme (formal bölge)
- Bir bölgedeki işbirliği sonucu sosyal iletişimin sağlandığı ve kültürel değerlerin birbirine yaklaştığı bölgeselleşme (sivil bir toplum olarak bölge)

- Uluslararası politikalar ve yasalar çerçevesinde bir bölgenin belli bir kimlikle hareket etmesi sonucunda oluşan bölgeselleşmeler (Hettne, 2006: 278).

Çalışmamızda ise bölgesel oluşumlar incelenirken birincisinde; coğrafi bölge temeline dayanan birleşmeler (bölgeselleşmeler), ikincisinde ise, belirli bir coğrafi bölge ile sınırlı olmayıp ortak din, siyasal ve ekonomik rejim gibi faktörlere dayanan bölgeler arası birleşmeler şeklinde ayırım yapılarak bölgesel oluşumlar incelenmektedir. Örneğin; AB, EFTA, NAFTA ve ASEAN birinci gruba, OECD ve İslam Konferansı Teşkilatı da ikincisine örnek olarak gösterilebilir (Seyidoğlu, 2009: 279-280).

2.2.1. Coğrafi Bölge Temeline Dayalı İktisadi Gruplaşmalar

2.2.1.1. Avrupa Kıtasındaki İktisadi Gruplaşmalar

Bölgesel gruplaşmalar içerisinde Avrupa Kıtasında oluşan iktisadi gruplaşmalar şunlardır:

Avrupa'daki ve hatta dünyadaki en başarılı bölgesel birliklerden olan AB, temelleri 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla atılmıştır. 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşmasıyla sonraki yıllarda Avrupa Topluluğu ve Avrupa Birliği isimlerini alacak olan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. Avrupa Kıtasında oluşturulan diğer bir iktisadi gruplaşma da Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)'dır. 4 Ocak 1960 tarihli Stockholm anlaşmasıyla oluşturulmuştur. Temel amacı; üye ülkeler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesini sağlamaktır.

2.2.1.2. Amerika Kıtasındaki İktisadi Gruplaşmalar

Amerika Kıtasındaki birleşmeler arasında yer alan iktisadi gruplaşmalar şunlardır; Kuzey Amerika Serbest Bölgesi (EFTA), Merkezi Amerika Ortak Pazarı (CACM), Amerika Bölgesi Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA), Karaip Topluluğu (CARICOM), Güney Ortak Pazarı (MECOSUR) ve Doğu Karaip Devletleri Topluluğu (OECS) bu kıtada ki iktisadi gruplaşmalardır.

2.2.1.3. Afrika'daki İktisadi Birleşmeler

İkinci Dünya Savaşından sonra sömürgeciliğin yıkılması ile birlikte Afrika'da çok sayıda ülke bağımsızlığına kavuştu. Ondan sonraki dönemlerde Afrika kıtasındaki gelişmeler, sömürgecilik kalıntılarının temizlenmesi, milliyetçilik ve iktisadi kalkınmanın hızlandırılması doğrultusunda olmuştur.

Afrika'da birçok gruplaşma hareketi ortaya çıkmış olsa da bunlardan başarılı olanlar oldukça az sayıda olup, belli başlı girişimler şunlardır: Arap Magreb Birliği (UMA), Orta Afrika Devletleri Ekonomik Toplulukları

(ECOWAS), Mono Nehri Birliği (MRU), Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (UEMOA)'dır. Yine Afrika Kıtasında 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren gerçekleştirilen diğer ekonomik birleşmeler ise şunlardır: 1994 yılında kurulan Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA), Büyük Göller Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (CEPGL), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) gibi bölgesel gruplaşmalar da oluşturulan diğer ekonomik birleşmeler arasında yer almaktadır.

2.2.1.4. Asya Kıtasındaki İktisadi Birleşmeler

Asya bölgesinde oluşturulan bölgesel iktisadi birleşmeler arasında Güney Doğu Asya Ulusları Topluluğu (ESEAN) başta olmak üzere, Bangkok Anlaşması, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EKİT-ECO), Körfez İşbirliği Konseyi (GCC), Malenezya Spearhead Grubu (MSG) ve Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu (SAARC)'dan oluşmaktadır.

2.3. Coğrafi Bölge Esasına Dayanmayan Birleşmeler

Yukarıda incelenen birleşme hareketlerinin en önemli özelliği belli bir coğrafi bölge ile sınırlı bulunmaları idi. Oysa bazı gruplaşmalarda coğrafi bölge temeline göre değil, siyasal rejim ve ideoloji, ekonomik gelişme, din, ırk ve savunma gibi ortak özellikler üzerine kurulmuşlardır.

Bunlar arasında; İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Asya ve Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Arap Birliği ve Arap Ortak Pazarı (Arap League/ACM), Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OPEC), İslam Konferansı Teşkilatı (OIC), D-8 Zirvesi, Afrika-Karayip, Pasifik Anlaşması yer almaktadır.

Coğrafi bölge esasına dayanmayan bölgesel birleşmelerden bir diğeri de; Merkezi Planlı Ekonomilerde piyasa mekanizmasına geçişte ortaya çıkan Dönüşüm Ekonomileri arasında gerçekleştirilen bölgesel işbirlikleridir.

Bu oluşum 1980'li yılların sonunda Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin merkezi planlamayı terk edip piyasa ekonomisine geçmeleri sonucunda oluşmaya başlamıştır. Daha önce COMECON adlı bir ekonomik işbirliği örgütü bulunan Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri aralarındaki ticareti iki yanlı ticaret anlaşmaları kapsamında takas, kliring ve toptan alım gibi yöntemlerle yürütürken, 1985'de Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan "glasnost" (açıklık) ve "perestroika" (yeniden yapılanma) akımları ekonomik ve siyasal hayatta ortaya çıkacak demokratikleşme ve liberalleşmenin habercisiydi. Gelişmeler sonucunda 1990'lı yılların başından itibaren Doğu ve Batı Almanya birleşti. Doğu Bloku dağıldı ve Sovyetler Birliği yıkıldı. Doğal olarak COMECON ve Varşova Paktı'da tarihe karıştı. Böylece "Demir Perde" diye adlandırılan 12 Orta ve Doğu Avrupa Ülkesi ile SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan 15 yeni cumhuriyet yeniden piyasa ekonomisine geçiş sürecine girdiler.

Dönüşüm ekonomisi diye bilinen bu ülkeler daha sonraki yıllarda ekonomik ve siyasal alanda sağladıkları ilerlemeler karşısında AB, söz konusu Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle önce serbest ticaret anlaşmaları imzaladı. Sonra da 2004 Mayıs'ında bu ülkeleri tam üyeliğe kabul etti. 2007 yılının başında da Bulgaristan ve Romanya tam üye olarak AB'ye katıldılar.

SSCB'nin resmen dağılmasından sonra 1991 yılında Rusya'nın önderliğinde çoğu eski Sovyet Cumhuriyetlerinin katılımı ile yeni bir ekonomik işbirliği örgütü olan Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS) kuruldu (Seyidoğlu, 2009: 297-298).

CIS şu ülkelerden oluşmaktadır: Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan. Eski COMECON'u andırması ve Rusya'nın bu kuruluş içinde de diğer ülkeleri denetim altında tutmak isteyen bir tavır takınması diğer ülkeler arasında zaman zaman tepkilere yol açmaktadır².

Yukarıda incelemeye çalıştığımız bölgeselleşme oluşumlarının hemen hemen hepsinin ortak yönü; bölgeselleşmeye giden ülkelerin üretim ve ticaret seviyelerini artırarak refah seviyelerini yükseltmek. Bunu sağlamak içinde tarifelerin ve ticarete konan diğer tarife dışı engellerin kaldırılmasını öngörmektedirler. Bu anlamda bazı bölgesel oluşumlarda başarı sağlanırken bazılarında istenen başarı sağlanamamıştır.

Özellikle 1980 sonrasında küreselleşme ve bölgeselleşme hareketlerindeki bu hızlı gelişme ülkelerin birbirleriyle ortak sistemler yaratarak siyasi, ekonomik, hukuki işbirliği hareketlerine gitmesi bu süreçle beraber ortaya çıkan yeni oluşumları da beraberinde getirmiştir (Erol, 2006: 2).

Bu yeni oluşum sürecinde ki ön önemli gelişmelerden bazıları şunlardır; 1980'li yılların ortasında Gorbaçov SSCB'de iktidara geldiğinde, değişim Doğu Bloku'na da geçti. Dönemin sonunda serbestleşme rüzgarı fırtınaya dönüşerek Doğu Blok'unu parçalamakla kalmadı (1989), bir yandan komünist rejimlerin yerini demokrasi-serbest piyasa ekonomisi hedeflerine ve yaygın krize bırakırken, bir yandan da SSCB dağıldı (1991). Dağılma sonucunda birçok ülke Sovyetler Birliği'nden bağımsızlıklarını ilan ederek ayrıldılar. Söz konusu bu ülkeler aynı zamanda serbest piyasa

² Geniş bilgi için bkz: Seyidoğlu, Halil (2009), *Uluslararası İktisat Teori-Politika ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları No: 24, 17. Baskı, İstanbul. / Orłowsky L ve Salvatore D. (1997), *Trade and Payments in Central and Eastern Europe's Transforming Economies*, Westport, Con: Greenwood Pres.

ekonomisini benimseyerek diğer ülkelerle zaman kaybetmeden entegre olmaya çalıştılar.

Tablo 1: Dünya Ticaretinin Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı (2007 Yılı /Milyon Dolar)

Ülke Grupları	İhracat Mil. \$	Yüzde (%)	İthalat/Mil.\$	Yüzde (%)
DÜNYA	13.833.041	100.0	14.056.584	100,0
Gelişmiş Ülkeler	8.109.330	58.6	8.958.716	67.3
Az Gelişmiş Ülkeler	5.190.026	37.5	4.632.355	33.0
Dönüşüm Ekonomileri	533.684	3.9	465.513	3.3
AVRUPA				
Avrupa Birliği (EU)	5.283.852	38.2	5.431.428	38.6
Euro Sahası	4.038.157	29.1	3.935.998	28.0
Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)	312.905	2.2	245.713	1.7
AMERİKA				
K. Amerika Serbest Tic.Anlaş.(NAFTA)	1.851.499	13.3	2.700.837	19.2
Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM)	21.172	0.1	43.452	0.3
Latin Amerika Enteg.Bölgesi (LAIA)	712.956	5.1	652.939	4.6
And Topluluğu (ANCOM)	75.627	0.5	69.379	0.4
Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)	223.124	1.6	184.469	1.3
Karaip Topluluğu (CARICOM)	18.155	0.1	24.612	0.18
Doğu Karaip Devletleri Örg. (OECS)	337	0.0	2.5	0.02
Amerika Kıtası Serbest Tic.Böl. (FTAA)	2.336.475	16.8	3.135.840	22.3
AFRİKA				
Büyük Göller Ülkeleri Ek.Topl. (CEPGL)	2.768	0.02	3.807	0.03
Doğu -Güney Afrika Ort. Paz.(COMESA)	91.564	0.66	89.055	0.63
Merk.Afrika Dev.Ekon.Toplulu. (ECCAS)	75.366	0.54	25.001	0.18
B. Afrika Dev.Ek.Topluluğu (ECOWAS)	66.280	0.48	57.512	0.41
Mano Nehri Birliği (MRU)	1.442	0.01	2.036	0.01
G. Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)	139.200	1.01	125.631	0.89
Orta Afrika Ek.ve Paras. Topl. (CEMAC)	31.485	0.23	11.915	0.08
B. Afrika Ekonom. ve Paras.Bir.(UEMOA)	14.719	0.11	18.411	0.13
Avrupa Magreb Birliği (UMA)	128.002	0.93	89.200	0.63

ASYA				
Güney D.Asya Ülk. Topluluğu (ASEAN)	865.778	6.26	772.225	5.49
Ekonomik İşbirliği Teşk. (EKİT-ECO)	273.185	1.97	298.775	2.13
Malenezya Spearhead Group (MSG)	5.509	0.04	4.465	0.03
Körfez İşbirliği Konseyi (GCC)	533.638	3.86	285.086	2.03
Asya Pasifik Tic.Anlaşması (APTA)	1.756.140	12.7	1.558.493	11.1
G.Asya Bölgesel İşbir. Toplu. (SAARCH)	184.406	1.33	280.779	2.00
BÖLGELERARASI GRUPLAR				
Afrika-Karaiip-Pasifik Anlaş. (ACP)	289.376	2.09	280.222	1.99
Asya-Pasifik Ekonomik İşb. (APEC)	6.220.182	44.97	6.493.435	46.2
Karadeniz Ek. İşbirliği (BSEC)	603.668	4.36	670.993	4.77
Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS)	502.912	3.64	399.868	2.84

Kaynak: UNCTAD, Handbook of Statistics, 2008, ss.24.26.

Alıntı: Halil Seyidoğlu (2009), Uluslararası İktisat Kitabı, 17.Baskı, Güzem Yayınları, s.281

1990'lı yılların ikinci yarısına gelindiğinde piyasa ekonomisinin alt yapısı tamamlanmış dünya pazarıyla bütünleşmesi, mal-hizmet-sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesi gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla ithalat, ihracat, dış ticareti koruma politikalarının etkisinden arındırılmış, devlet tekelleri kaldırılmış, kamu teşebbüsleri özelleştirilmeye başlanmış, mallar gibi hizmetlerin ve sermayenin dolaşımındaki kamu müdahaleleri de kaldırılmıştı. Bu uygulamalar sonucunda üretim ve ticaretin küresel boyutlara ulaşan dev faaliyetlere dönüşmesini kolaylaştırmış, aynı zamanda finansal piyasalarla da hızla bütünleşmelerine yol açtığı gibi, gerek dünya ticaretinde gerekse de bölgeler arasında yapılan ticaret hacminin de artmasına neden olmuştur (Tablo 1)'de görüldüğü gibi (Batmaz ve Tekeli, 2009: 3).

Tablo 1'deki verilerden anlaşılacağı gibi toplam dünya ticaret hacmi (2008 yılı itibariyle) 28 milyar dolar civarında seyretmektedir. Bu rakamın 13.8 milyar dolar'ı ihracat, 14.05 milyar doları ise ithalattan oluşmaktadır. Toplam ihracat içerisinde gelişmiş ülkeler 8.1 milyar dolarlık ihracat (% 58.6) ve 8.95 milyar dolarlık ithalatla (% 67.3) birinci sırada yer alırken, az gelişmiş ülkeler ikinci sırada, dönüşüm ekonomileri ise üçüncü sırada yer almaktadırlar.

Toplam dünya ticaretinde en yüksek paya sahip olanlar ise Batı Avrupa Ülkeleri, Kuzey Amerika ve Asya Ülkeleri ile bunların kendi aralarında gerçekleştirdikleri bölgesel gruplaşmalar tarafından yapılmaktadır. Bunların arasında Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)'in toplam dünya ihracatı içerisinde 6.2 milyar dolarlık bir ihracat ve

6.4 milyar dolarlık bir ithalatla birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırayı Avrupa Birliği (EU). Üçüncü sırayı Amerika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA) ve dördüncü sırayı da Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) almaktadır.

Dünya ticaretinde meydana gelen bu artış oranlarının 1973-1983 ve 1993-1999 döneminde büyük ölçüde petrol fiyatlarındaki gelişmelerle birlikte ülke kompozisyonlarında değişimlerden (Doğu Bloku'nun çökmesiyle) etkilendiği açıktır.

3.Küreselleşme Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye ve AB

Küreselleşme ve bölgeselleşme hareketlerinin son yıllarda göstermiş olduğu hızlı gelişim iktisat biliminin de ana gündem maddesini oluşturmuştur. Bu bağlamda söz konusu iki kavramın dünya ekonomisinde olduğu gibi Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri de büyük önem arz etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra dünyada oluşmaya başlayan bölgeselleşme hareketleri esnasında Türkiye'de dünya çapında gözlenen bölgeselleşme hareketlerine uyum sağlayarak tercihini şimdiki adıyla Avrupa Birliği'nden yana kullanarak bölgesel oluşumlara katılmıştır (Çoban, 2001:168-170).

Türkiye eski adıyla AET'ye üyelik başvurusunda bulunurken (Temmuz 1959 / dört yıl sonra 12 Eylül 1963'de Ankara Anlaşması ile sonuçlandı) temel amacı: topluluğa üye olan ülkelerle ticaretini geliştirip artırmak ve ileriki yıllarda önemi artacak olan bu birliğin dışında kalmamaktı. Ancak Türkiye için ticaretin liberalizasyonu ile dünya ekonomisine açılma, yabancı sermayeyi çekici düzenlemelere gitme 1980'lerden sonra başlamıştır. Bundan önceki dönemde uygulanan politikalar gereği ticaretin liberalizasyonu, ithalatta kısıtlamaların kaldırılması gibi konularda dikkat çekici düzenlemeler yapılamamıştır. Ancak şu unutulmamalıdır ki yeni bölgeselleşme döneminde gerçekleşen Gümrük Birliği'nin temelleri eski bölgeselleşme döneminde atılmıştır (Birand, 2005:10-12).

Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin gelişim seyri ise şu şekilde seyretmiştir. Ankara Anlaşması ile Türkiye-AET arasında ileride tam üyeliği öngören bir "ortak üyelik" statüsü kurulmuştur. Anlaşma 1 Aralık 1964'de yürürlüğe girmiş, anlaşmada öngörülen aşamalar diğer ülkelere uygulandığı gibi, hazırlık, geçiş ve tam üyelik aşamasından oluşmaktaydı. Gümrük Birliği'nin oluşturulması, ikinci aşamadan yani geçiş döneminden sonra başlayacaktı. Hazırlık Dönemi, 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokolün imzalanması ile sonuçlandı. 1 Eylül 1971 tarihinden itibaren geçiş

döneminin ticari hükümleri fiilen uygulanmaya başlandı. Türkiye geçiş dönemini Nisan 1987'de Roma Anlaşmasının 237. maddesi uyarınca Ankara Anlaşması'na göre farklı bir kanaldan hareketle AET'ye tam üyelik başvurusunda bulundu. Ancak kabul edilmedi. Son dönem; geçiş döneminin tamamlanması ve Gümrük Birliği Anlaşmasının oluşturulması ile gerçekleşecekti ki buda, 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye-AB arasında gümrük birliği anlaşması imzalanarak gerçekleştirilmiş oldu (Seyidoğlu, 2009: 267-270).

1997 yılına gelindiğinde ise Aralık ayında Lüksemburg Zirvesi'nde AB'ye aday ülkeler arasında Türkiye'ye yer verilmemesi AB ile olan ilişkilerimizin soğumasına neden olmuştur. 6 Ekim 2004 tarihinde AB komisyonu tarafından yayınlanan ilerleme raporunda Türkiye-AB arasında tam üyelik görüşmelerinin başlatılması için konseye olumlu görüş bildirilmiştir. 17 Aralık 2004 tarihinde yapılan Brüksel Zirvesinde Konsey Türkiye ile tam üyelik görüşmelerinin başlaması için kesin bir tarih belirlemiş olmasına rağmen, tam üyelik için henüz bir tarih verilmiş değildir (Uysal, 2001: 142).

Türkiye gelişmiş ülkeler arasında oluşturulan iktisadi birlikler /bölgesel oluşumlar arasında Avrupa Birliği'nden başka Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi diğer bölgesel oluşumlarla ikili ticari ve ekonomik ilişkileri olduğu gibi, özellikle EFTA, EKİT-EKO, OECD, OIC, D-8 Zirvesi, KEİB gibi bölgesel oluşumların bizzat içinde yer alırken, aynı zamanda da Türk Cumhuriyetleri, Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ile olan ikili ticari - ekonomik ilişkilerini de sürekli artırma başarısı göstermiş olup, gelişmelerin seyri aşağıdaki gibidir.

3.1. Türkiye-Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)

4 Ocak 1960 tarihli Stockholm Anlaşmasıyla oluşturulmuştur. Kurucu üyeler şunlardır: İngiltere, Norveç, Danimarka, Avusturya, Portekiz, İsveç ve İsviçre olup, daha sonra üye sayısında artış olmuştur. EFTA aynı zamanda çeşitli ülkelerle özel ilişkiler de kurmuştur. Özel ilişki kurduğu ülkelerden birisi de Türkiye dir. Türkiye-EFTA arasında 1991 Aralık ayında bir serbest ticaret ve işbirliği anlaşması imzalandı. Tarım doğal olarak bu anlaşmanın dışında tutulmuştur. Daha sonra 1 Ocak 1996'da Türkiye'ye karşı AB ile aynı ticaret politikalarını izlemeye başlamıştır. 2007 yılı verilerine göre ise, EFTA'nın Türkiye'nin ihracat ve ithalatı içerisindeki payları % 1.2 ve 3.5 civarında seyretmeye başladı. EFTA'ya üye ülkeler arasında ağırlıklı olarak ticaret yaptığımız ülke İsviçre'dir (Seyidoğlu: 2009:302).

3.2. Türkiye- Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EKİT-ECO)

Türkiye, İran ve Pakistan arasında kurulmuş bulunan kalkınma için Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'nın (RCD)'nin bir uzantısı olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı-EKİT (Economic Cooperation Organization: ECO) 1985 yılında faaliyete geçmiştir. Ancak kurucu üç ülke arasındaki işbirliğini yeniden canlandırmak için yapılan görüşmeler sonucunda RCD'nin yerine 1985'de EKİT'in kurulmasına karar verilmiştir.

1992 Kasım ayında Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'da yeni üyeler olarak EKİT'e katılmışlardır. Ayrıca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de özel statü ile EKİT'in çalışmalarına katılması kabul edildi (Erol, 2006: 117).

3.3. Türkiye-İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

1961 yılında Avrupa İktisadi ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD)'nin yerine kurulmuştur. Dar anlamda bir iktisadi birleşme hareketi sayılmaz. Batı Ülkeleri arasında işbirliği ve dayanışmayı sağlamak amacı ile kurulmuştur. Tüm Batılı demokratik ülkeler ve Japonya OECD üyesidir. Türkiye'de OECD üyeleri arasında en az gelişmiş olan ülkelere birisi olarak örgütteki yerini almıştır (Çelik, 1992: 88).

3.4. İslam Konferansı Teşkilatı (OIC)

1969 yılında kurulmuştur. İslam Ülkeleri arasında sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel alanlarda işbirliği sağlamak, toplantılarda İslam Ülkelerinin birlik içinde hareket etmelerine yardımcı olmak gibi amaçları vardır.

Azerbaycan, Türkmenistan ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin katılımı ile üye sayısında önemli artış olmuş ve 2007'de bu sayı 57'ye ulaşmıştır. İslam Konferansı coğrafi alana dayalı bir bölgesel birleşme hareketi değil, din esasına göre kurulan bir örgüt olup, Türkiye kuruluşundan günümüze kadar bu örgütün hem oluşmasında hem de Ocak 1981'de kurulan İSEDAK'ın başkanlığını da belli bir süre yürütmüş olan ülkedir.

Belirtmek gerekir ki Türkiye'nin 1980'den sonra dışı açılmasında özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki İslam ülkelerinin rolü büyük olmuştur. Hatta kaba bir ifade ile Türkiye, ihracata açılmayı bu ülke pazarlarında öğrenmiştir (Seyidoğlu: 2009:304).

3. 5. Türkiye-D-8 Zirvesi

Gelişmekte olan sekiz ülke zirvesi (D-8) 1996'da Türkiye'nin girişimleri ile kurulmuş olup, merkezi İstanbul'dadır. Türkiye'den başka D-8'in üyeleri şunlardır: Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerja ve Pakistan'dır.

3. 6. Türkiye-Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİB)

KEİB, Türkiye, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Moldavya arasında imzalan bir deklarasyon ile 25 Haziran 1992 tarihinde oluşmuştur. KEİB'i tam bir bölgesel işbirliği örgütüne dönüştürecek olan kurucu anlaşma ise 5 Haziran 1998'de Yalta'da ki 4. zirve toplantısında imzalanmıştır. KEİB'in üyeleri, Karadeniz'de kıyısı bulunan ya da bu havzaya yakın olan ülkelerdir. Ayrıca, dikkat çeken bir özellik de, Türkiye ve Yunanistan hariç diğer ülkelerin hepsi eski Doğu Blokunu oluşturan ülkelerdir.

Ekonomik açıdan bakıldığında KEİB, kısa dönemde üye ülkelerin aralarındaki ticareti artırmak ve çeşitlendirmek, karşılıklı yatırımları ve özellikle ortak yatırımları yoğunlaştırmak ve diğer ekonomik ilişkileri güçlendirmek için yapılan bir anlaşmadır. Uzun dönemde ise, bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması esas alınmıştır.

Siyasal açıdan bakıldığında KEİB, üye ülkelerin aralarındaki ve bölgelerindeki barışı, güveni ve siyasal dayanışmayı; Sosyal açıdan ise, üye ülkelerde refah düzeyinin artırılması, işsizliğin azaltılması, eğitim, kültür ve sağlık alanlarında işbirliği yapılmasını esas almaktadır (Çelik, 1992: 82-83).

3.7. Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Ekonomik İlişkileri

Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile ilişkilerimiz 1991'de başlamıştır. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini ilk tanıyan ülke olmuştur. 1994'de Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan arasında bir ekonomik işbirliği örgütü kurulmuştur. 1998'de Tacikistan'ın katılımı ile üye sayısı 4'e çıkmış ve örgütün ismi de Orta Asya Ekonomik Topluluğu adını almıştır.

1992 yılında Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ile birlikte çeşitli ekonomik, sosyal, teknik ve kültürel işbirliği projeleri başlatmıştır. Bunlar arasında 1992'de Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) kurulmuştur. 2005 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı projesi tamamlanarak hizmete açılmıştır. Ayrıca Şah Deniz Projesi ile Türkmenistan doğal gazı Türkiye üzerinden Avrupa pazarına ulaştırılacak. Nabucco da bu konuda üzerinde çalışılan bir diğer doğal gaz boru hattı projesidir (T.C.Başbakanlık, 1998: Raporları).

3. 8. Türkiye- Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu İle Ekonomik İlişkileri

Türkiye'nin Rusya ile ikili ticari ve ekonomik ilişkileri Sovyetler Birliği dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde doğalgaz anlaşması yapılmış, İskenderun demir-çelik tesisleri, Seydişehir alüminyum tesisleri, Orhaneli

Termik Santrali v.s gibi projeler Sovyetler Birliği tarafından Türkiye’de gerçekleştirilmiş yatırımlardır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ise bu ülkenin ekonomik alandaki hak ve sorumlulukları Rusya Federasyonu tarafından üstlenilmiştir.

1991 yılında Rusya’nın girişimi sonucu bu ülke ile Baltık Devletleri dışında yeni bağımsızlığına kavuşan eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında BDT (CIS) kurulmuştur. Halen 12 yesi bulunan bu topluluğun üyelerinden beşi (Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan) hepsi de Türk devletleridir. Bu lkeler grubuyla yaptığımız ticaretin göreceli ağırlılığına bakıldığında ihracatımızdaki paylarının (2007 yılı itibariyle) % 2.7, ithalatımızdaki paylarının da % 18.4 olduğu görülmektedir. İthalatımızın bu denli fazla olmasının nedeni Türkiye’nin bu ülkelerden ithal etmiş olduğu petrol ve doğalgaz için yapılan ödemelerin hayli fazla olmasından dolaydır (Seyidoğlu, 2009: 307).

Tablo 2: Türkiye’nin Dış Ticaretinin lke Gruplarına Göre Dağılışı (2009 Yılı İtibariyle)

ÜLKELER /ÜLKE GRUPLARI	İhracat-Milyon \$	Yüzde %	İthalat-Milyon \$	Yüzde %
A.Avrupa Birliği lk. (AB 27)	46.977	46.0	56.571	40.2
B.Türkiye Serbest Bölgeleri	1.957	1.9	965.0	0.7
C.Diğer lkeler	53.208	52.1	83.333	59.2
1.Avrupa lkeleri	11.359	11.1	26.154	18.6
2.Afrika lkeleri	10.180	10.0	5.698	4.0
3.Amerika lkeleri	4.835	4.7	12.271	8.7
4.Asya lkeleri	25.912	25.4	38.429	27.3
Orta Doğu lkeleri	19.208	18.8	9.594	6.8
5.Diğer lkeler	920.7	0.9	781.0	0.6
SEçİLMİş ÜLKE GRUPLARI				
OECD lkeleri	54.217	53.1	75.120	53.3
EFTA lkeleri	4.327	4.2	2.780	2.0
KEİB lkeleri	12.338	12.1	28.566	20.3
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	5.945	5.8	6.742	4.8
Bağımsız Devletler Topluluğu	8.762	8.6	26.044	18.5
Türk Cumhuriyetleri	3.397	3.3	2.605	1.8
İşlam Konferansı Teşkilatı	28.664	28.1	17.702	12.6

Tablo 2’nin devamı

SEçİLMİş ÜLKELER*				
Almanya	9.783	9.6	14.096	10.0
Fransa	6.208	6.1	7.090	5.0
İngiltere	5.915	5.8	3.467	2.5

İtalya	5.890	5.8	7.673	5.4
İsviçre	3.931	3.8	1.999	1.4
ABD	3.222	3.2	8.572	6.1
Rusya Federasyonu	3.202	3.1	19.719	14.0
İspanya	2.823	2.8	3.776	2.7
Romanya	2.215	2.2	2.258	1.6
Hollanda	2.124	2.1	2.542	1.8
İran	2.024	2.0	3.406	2.4
Belçika	1.796	1.8	2.371	1.7
Cezayir	1.780	1.7	2.028	1.4
Çin	1.599	1.6	12.663	9.0
İrak	5.123	5.0	-----	-----
B.A.E.	2.898	2.8	-----	-----
Mısır	2.618	2.6	-----	-----
Libya	1.799	1.8	-----	-----
Suudi Arabistan	1.771	1.7	-----	-----
Yunanistan	1.634	1.6	-----	-----
Ukrayna	-----	-----	3.156	2.2
Güney Kore	-----	-----	3.116	2.2
Japonya	-----	-----	2.782	2.0
Hindistan	-----	-----	1.891	1.3
İsveç	-----	-----	1.891	1.3
Polonya	-----	-----	1.817	1.3
DİĞER	33.778	33.1	34.557	24.5
TOPLAM	102.142,6	100.0	140.869,0	100.0

Kaynak: TÜİK, DPT

* 2009 Yılında Türkiye'nin En çok ihracat ve ithalatta bulunduğu ülkeler.

Küreselleşme-bölgeselleşme sürecinde dünyadaki belli başlı ekonomik gruplaşmalar ve bunların dünya ticareti içindeki paylarını gözden geçirdikten sonra, Türkiye'nin 1960'lı yıllardan itibaren içinde yer aldığı çeşitli ekonomik gruplaşmalarla olan ticaretinin seyri ise (Tablo 2)'de görüldüğü gibidir

Türkiye'nin gerek ihracatı gerekse ithalatı önceki yıllara göre sürekli artış göstermiştir. Bu artışta özellikle 1980 sonrasında izlenmeye başlanan ihracata dayalı sanayileşme politikası, diğer ülkelerle gerçekleştirilen yeni bölgesel oluşumlarla, Doğu Bloku'nun parçalanması sonrasında başta Rusya olmak üzere, BDT ve Türk Cumhuriyetleri ile gerçekleştirilen ticari-ekonomik ilişkilerin etkisi büyük olmuştur. Tüm bu gelişmelerle birlikte Türkiye diğer ülkelerle ve bu ülkeler bünyesinde oluşturulan bölgesel gruplarla da ikili ticari-ekonomik ilişkilerini artırmayı başarmıştır.

Ancak gerçekleştirilen ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde (Tablo 2) geçmişte olduğu gibi şimdi de gerek 2009'da gerekse 2010 yılında Türkiye'nin sürekli dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. 2009 yılı

itibariyle toplamda 102.142 milyar dolar ihracat, 140.8 milyar dolarlık ithalatta bulunduğu ve bunun sonucunda da yaklaşık 39 milyar dolarlık bir dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. Bu açık içerisinde en yüksek payı KEİB ülkeleri ile gerçekleştirilen ikili ticari ilişkiler sonucunda oluşmuştur. Bu açık aynı zamanda 2009 yılı itibariyle toplam dış ticaret açığının da yaklaşık % 40'ını oluşturmaktadır. Türkiye'nin KEİB'e üye ülkelerle gerçekleştirdiği dış ticarete bu denli yüksek açık vermesinin nedeni, enerji ve doğalgaz ihtiyacımızın büyük bir kısmının başta Rusya olmak üzere bu gruba dahil olan diğer ülkelerden ithal etmiş olmamızdır.

Türkiye'nin dış ticaret fazlası oluşturduğu bölgesel oluşum sadece İslam Konferansı Teşkilatı'na mensup olan ülkelerle yapılan ticaretten sağlanmaktadır. Diğer ülkelerle ve bölgesel oluşumlarla gerçekleştirilen ticari ilişkilerin (hemen hemen hepsinde) dış ticaret açığı vermiştir.

4. Küreselleşme Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi

4.1. 1980-2000 Dönemindeki Gelişmeler

Eski bölgeselleşme yıllarında bölgesel birliklerin temel amacı; birlik ülkeleri arasında ticaretin geliştirilmesi, artırılması iken Soğuk Savaş yıllarında daha çok ülkelerin seçeceği kutuplar ve güvenlik gibi kavramlar gündeme gelmiştir. Ticaretin liberalizasyonu, yabancı yatırımların artırılması gibi kavramlar Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından tüm dünya da olduğu gibi Türkiye'nin de gündemine oturmuştur. Türkiye 1980'li yıllardan önce AT'ye üyelik başvurusunda bulunurken temel amacı topluluk ülkeleriyle ticaretini geliştirip artırmak ve ileriki yıllarda önemi daha da artacak olan bu birliğin dışında kalmamaktı.

Ancak, Türkiye için ticaretin liberalizasyonu ile dünya ekonomisine açılma, yabancı sermayeyi çekici düzenlemelere gitme 1980'den sonra başlamıştır. Bundan önceki dönemde uygulanan politikalar gereği ticaretin liberalizasyonu, ithalatta kısıtlamaların kaldırılması gibi konularda dikkat çekici düzenlemeler yapılamamıştı. Ancak şu unutulmamalıdır ki yeni bölgeselleşme döneminde gerçekleşen gümrük birliğinin temelleri eski bölgeselleşme döneminde atılmıştır (Birand, 2005:10-12).

Yeni bölgeselleşme - küreselleşme sürecinde Türkiye 24 Ocak 1980'de ortaya konan istikrar paketi ile serbest piyasa ekonomisinin temel alındığı yeni bir düzene geçmiştir. Bu tarihten sonra ithal ikameci politikalardan vazgeçilmiş, ihracatı artırıcı politikalar uygulanmaya başlamıştı. Uygulanan politikaların temel amacı; serbestleşme politikalarını kullanarak başta ihracatı ve ihraç gelirini artırarak, bu yolla Türkiye'nin yüksek seviyelere gelmiş olan (1980 öncesi ve sonrası dönemdeki) borç miktarını azaltmak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda sonuçları sadece

ekonomik yapıdan öte tüm toplumsal yapıyı da etkileyen 24 Ocak Paketi uygulanmıştır. 1985 yılına kadar IMF denetimiyle uygulanan istikrar programıyla tüketimin azaltılıp enflasyonun düşürülmesi planlanmış; bu nedenle satın alma gücünü azaltıcı önlemler uygulanmıştır (Erol, 2006: 110-118).

24 Ocak 1980 istikrar paketi aynı zamanda Türkiye’de tüm toplum yapısını değiştirip basitleştiren bir dönemin temellerini de atmış olup, temel hedeflerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Dış ticaretin geliştirilmesi ve serbestleştirilmesi.
- Döviz piyasasında ve sermaye girişlerinde serbestleşme hareketlerinin sağlanması.
- İç fiyatların piyasa denge fiyatını yansıtması.
- Para miktarının denetlenip, TCMB’den alınan kredilerin azaltılması yoluna gidilmesi.
- Sermaye üzerindeki vergilerin azaltılarak bu yolla üretimin artırılmasının sağlanması.
- Faizlerin serbestleştirilmesi yoluyla artan tasarrufların yatırımcılara aktarılması.
- Piyasanın serbestleştirilmesinin yanında, devlet girişimlerini azaltarak özelleştirmelerin ön plana çıkarılması.
- Reel ücretlerin düşürülmesi, tarım ürünleri fiyatlarının baskı altına alınması.
- Ekonomiyi dış rekabete açmak ve dünya piyasaları için mal üretmek.

Kısaca piyasa ekonomisi koşullarında dışa açık kalkınma stratejisi olarak adlandırılan bu strateji, bugünde geçerliliğini korumaktadır. Bu temel strateji doğrultusunda, özellikle piyasaların serbestleşmesi ile ilgili önemli adımlar atılmıştır. Faiz haddi ve döviz kurunun serbest piyasalarda belirlenmesi, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile birlikte ihracat ve ithalat rejimlerinin de serbestleştirilmesini sağlamıştır³.

Türkiye’nin 24 Ocak 1980’de uygulamaya koyduğu çok iddialı ve kapsamlı istikrar programının kısa vadeli amaçları 1983’e kadar geçen dönemde başta enflasyon olmak üzere; yıllık ortalama fiyat artışları % 30’lara kadar çekilmiş, GSMH reel büyüme hızı yılda ortalama % 4 civarında gerçekleşmiş, kapasite kullanım oranı yükselmiş ve dış ekonomik

³ Geniş bilgi için bkz: Kazgan, Gülten., (2002), Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.130-140/ Şahin, Hüseyin., (2002), Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, 2002, s.213-220 / DTM, (2003), 1923’den Günümüze Türkiye Ekonomisi / <http://dtm.gov.tr/ekonomi/Trekon.thm> (6.4.2011)

ilişkilerde umut verici gelişmeler yaşanmıştır. İhracat (1980) de 2.9 milyar dolar'dan, (1983)'de 5.9 milyar dolara yükselmiş. Aynı dönemde ithalat 7.9 milyar dolar'dan 8.9 milyar dolara ulaşmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı da % 36.7'den, % 66.3'e çıkmış. Ayrıca ödemeler bilançosunun öteki kalemlerinde de iyileşmeler olmuştur.

Türkiye 1983'ün son döneminde dünyada yaşanan olumlu ekonomik gelişmelerin de etkisiyle dış kaynak kullanımını artırma yoluna gitmiştir. Bu dönemde izlenmiş olduğu genişlemeci politikalarla ekonomide canlılığı sağlayarak, kapasite kullanım oranlarını artırarak, dönüşümü hızlandırmayı amaç edinmişti. Bu politika sayesinde, kapasite kullanım oranları artarken, işsizlik oranları önceki dönemlere oranla düşmüş ve GSMH büyüme oranı önceki yıllara oranla artarak 1984-1987 yılları arasında ortalama % 6.7 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık, yıllık ortalama enflasyon oranı da önceki döneme göre, 10 puanlık bir yükselme ile % 40 seviyelerinde seyretmeye başlamış. Dış borç stoku ise (1984)'de 18.4 milyar dolar iken (1987)'de bu rakam 40 milyar dolar'a çıkmıştır (Şahin, 2002:213-214).

Küreselleşme sürecinde Türkiye'nin 1988-2000 dönemindeki gelişmeleri ise iç talep genişlemesine dayalı büyüme stratejisinin sürdüğü, büyümenin istikrara tercih edildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde ücret ve maaşlar ile birlikte tarımsal destekleme fiyatları önceki dönemlere göre daha yüksek oranlarda artırılmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda GSMH yılda ortalama % 6.1 oranında büyümüş olsa da, yıllık ortalama enflasyon oranı % 60'ın üzerinde gerçekleşmiştir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının da uygulandığı (1989-1994) bu dönemde TL'nin konvertibilitesi ve sermaye akımlarının da serbest bırakılmasıyla beraber 1989 yılından itibaren Türkiye yeniden farklı bir yapılanma süreci içine girmişti. Bu süreçle birlikte, Türkiye ekonomisi kısa süreli sermaye akımlarına bağlı bir ekonomi haline gelmişti (Erol, 2006:123).

Döviz piyasalarındaki ve mali piyasalardaki bu serbestleşme ile hükümetin ekonomiye doğrudan, makro ekonomik politikalarla yön verme şansı azaldı. Artık hükümet ancak makro değişkenleri belirleyecek parametreleri etkileyerek ekonomiyi dolaylı biçimde etkileyebilirdi. Öte yandan, ülkemizde bu ölçüde açık ve serbest ekonominin gerektirdiği yasal ve kuramsal düzen mevcut değildi. Ürün piyasalarında henüz yeterli rekabet ortamı sağlanamamış, dış ticarete uygulanan liberalizasyondan henüz olumlu sonuç alınmamıştı. Ayrıca devletin mali piyasalardaki fon talebi çok büyük meblağlara ve oranlara ulaşmıştı (Şahin, 2002: 216).

Kısacası 1989-2000 dönemi, kaygan fonların döviz piyasası, para piyasası ve sermaye piyasası arasında baş döndürücü bir hızla yer

değiştirdiği; yöneldiği piyasada fiyatları yükselttiği, terk ettiği piyasalarda fiyatların düşmesine neden olduğu bir dönem olarak geçti.

Yine 1980-2000 dönemindeki veriler incelendiğinde Türkiye ekonomisi giderek kırılganlaşmış, krize açık bir ekonomi halini almıştır. Özellikle 1996 sonrasında Türkiye ekonomisi olumsuz sinyaller vermeye başlamıştır. 1998-1999 yıllarında Asya ve Rusya krizleri, 1999 yılında yaşanan deprem felaketi ile ekonomi % 6.1 oranında küçülmüştür. Kasım ve Şubat 2001 tarihlerinde ard arda yaşanan krizlerinde etkisiyle ekonominin iyice sarsıldığını söz konusu döneme ait (Tablo 3)'deki ekonomik göstergelerde açıkça göstermektedir.

Tablo 3'de görüldüğü gibi, Türkiye küreselleşme süreci ile birlikte (1980-2000 döneminde) gerek GSMH ve kişi başına düşen gelirden gerekse sektörel bazda büyüme oranlarında büyük bir değişim yaşamıştır. 1988'de GSMH 134 milyar dolar iken, 2001 yılında bu rakam 201.2 milyar dolara yükselmiş, yine aynı dönemde kişi başına düşen gelir 1.684 dolardan 2.986 dolara yükselmiştir. GSMH büyüme oranında artış ise bugüne kadar görülüş olan en yüksek artış olup, aynı zamanda tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin büyüme oranlarına da yansımıştır.

Tablo 3: 1988-2000 Döneminde GSMH ve Sektörel Hasıllardaki Büyüme Oranları (%) (1987 Faktör Fiyatları ile)

Yıllar	GSMH (milyar Dolar)	Kişi Başına Gelir \$	GSMH Büyüme Oranı %	GSYİH Büyümü Oranı %	Tarım Büyüme Oranı %	Sanayi Büyüme Oranı %	Hizmetler Büyüme Oranı %
1988	134.0	1684	1.9	2.7	8.0	2.7	0.0
1989	137.0	1959	2.3	1.2	-7.6	4.7	2.6
1990	149.6	2682	9.2	7.9	7.4	9.1	7.6
1991	150.2	2621	0.4	1.1	-0.2	3.3	0.5
1992	158.1	2708	6.4	5.9	4.2	5.9	4.6
1993	178.7	3004	8.1	8.0	-1.0	8.7	10.7
1994	132.3	2184	-6.1	-5.0	-0.6	-3.9	-3.6
1995	170.1	2759	8.0	6.7	1.4	10.2	5.3
1996	183.6	2928	7.1	7.0	4.7	6.2	7.6
1997	192.4	3080	8.3	7.2	-2.2	10.4	6.7
1998	204.6	3224	3.8	2.8	7.0	2.4	2.9
1999	185.2	2878	-6.4	-5.0	-5.2	-5.5	-4.8
2000	201.2	2986	4.5	5.6	4.1	5.0	6.3

Kaynak: TDM: Başlıca Ekonomik Göstergeler

Ancak söz konusu yıllarda Türkiye ekonomisi sermaye ithali yoluyla mal ve hizmet ithalatını artırarak yapay refah görüntüsü gayreti içine girmiştir. 1993’de ülkede ki talep patlaması hem reel piyasaların hem de finansal piyasaların sınırlarını zorlamaktaydı. Hızlanan enflasyon, tasarruf oranını iyice düşürmüştü. Hükümet artan harcamalarını karşılamak için iç ve dış piyasalarda borçlanmaya ve TCMB avanslarını kullanmaya devam ederken ithalat ve ihracat rakamlarıyla, cari işlemler dengesinde büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. Meydana gelen bu değişiklikler (Tablo 4)’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4’de görüldüğü gibi, bu dönemde gerek ihracat ve ithalatta gerekse cari işlemler dengesi ile resmi rezervlerde büyük değişimler yaşanmıştır. 1988’de ihracat miktarı 19.929 milyar dolar iken bu rakam 2000 yılında 31.214 milyar dolara yükselmiş. Aynı döneme ait ithalat miktarı 13.706 milyar dolardan, 53.555 milyar dolara yükselmiş. İhracatın / ithalatı karşılama oranı ise 1988’de % 87 iken, bu oran 2000 yılında % 58.3 olarak gerçekleşmiştir. Resmi rezervlerde ise, 1991 yılı dışında sürekli azalmıştır. Bu dönemde Türkiye ekonomisinde yaşanan bir diğer önemli gelişme de mali piyasaların 32 sayılı kanun hükmünde kararname ile (KHK), erken ve aşırı ölçüde serbestleştirilmesi olmuştur. Bu kararname ile Türkiye, içeride mali piyasayı, döviz piyasasını ve uluslararası sermaye hareketlerini aşırı derecede serbestleştirdi. Bunun sonucunda yüksek faiz cazibesi ile içeri giren sıcak para, döviz piyasası, para ve sermaye piyasaları arasında mekik dokumaya başladı. Serbest fonlar hangi piyasaya yöneldiyse o piyasalardaki dengeleri alt üst etti. Faiz hadleri, döviz kurları ve borsa endeksi bu fonların dolaşması ile inip çıkmaya başladı. Bu ölçüde serbestlik ve dışa açıklık için gerekli kurumsal yapı ve yasal düzenlemelerin oluşturulmamış olması nedeniyle spekülasyon işlemler hız kazanmıştı. Hükümet ise döviz faiz arbitrajı ile kısa vadeli yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye yönelik her türlü kolaylığı sağlıyordu. Öte yandan bu politika TL’nin döviz karşısında aşırı değerlenmesini güçlendirici etki yaptı. 1992 yılından itibaren kamu açıklarını kısa vadeli dış borçlanma ile finansmanından vaz geçildi. Fakat kısa vadeli yabancı sermayeyi yurda çekmek amacıyla uygulanmaya konan yüksek faiz politikası hala devam etmektedir. Bu durum ülke ekonomisinde bütçe açıklarının kaynağını oluştururken (Tablo 5) aynı zamanda 1994-1996 ve 2000-2001 krizleri ile birlikte en son 2008’de küresel çapta ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkisi altına alan küresel mali krizin de Türkiye’ye yansımada rol oynayan önemli bir etken olmuştur⁴.

⁴ Geniş bilgi için bkz: Şahin, Hüseyin., (2002), Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, s.213-242

Tablo 4: 1988-2000 Döneminde Türkiye'nin İthalat-İhracat, Cari İşlemler Dengesi ve Rezervlerindeki Gelişmeler

Yıllar	İhracat Değer Mil.\$	(fob) Değişim (%)	İthalat Değer Mil.\$	(fob) Değişim (%)	Dış Tic. Deng. (Milyon \$)	İhracat / İthalat (%)	Cari İşl. Dengesi (Mil.\$)	Resmi Rezerv Hareket.
1988	11.929	15.6	13.706	1.1	-1.777	87.0	1.596	-421
1989	11.780	-1.2	15.999	16.7	-4.219	73.6	961	-2.510
1990	13.026	10.6	22.581	41.1	-9.555	57.7	-2.625	-1.255
1991	13.667	4.9	21.007	-7.0	-7.340	65.1	250	1.209
1992	14.891	9.0	23.081	9.9	-8.190	64.5	-974	-1.484
1993	15.611	4.8	29.771	28.4	-14.160	52.5	-6.433	-308
1994	18.390	17.8	22.606	-24.1	-4.216	81.4	2.631	-546
1995	21.975	19.5	35.187	55.6	-13.212	62.5	-2.339	-5.005
1996	32.446	47.6	43.028	22.3	-10.582	75.4	-2.437	-4.545
1997	32.647	-0.6	48.005	11.6	-15.358	68.0	-2.638	-3.316
1998	31.220	-4.4	45.440	-5.3	-14.220	68.7	1.984	-216
1999	29.325	-6.1	39.768	-12.5	-10.443	73.7	-1.360	-5.614
2000	31.214	6.4	53.555	34.7	-22.341	58.3	-9.765	-354

Kaynak: TCMB.

Not: İhracat ve ithalat fob. değerleri ile alınmıştır. İhracat, transit ticareti ve bavul ticaretini de kapsamaktadır.

Tablo 5'de görüldüğü gibi, bu dönemde öngörülen bütçe açığı ile nihai bütçe açığı hiçbir yıl birbirini tutmadığı gibi sürekli artmış. Bu durum konsolide bütçe dengesinin GSMH'ya oranını da (% olarak) artırarak 1989'da % 3.5 civarında olan bu oran 2000 yılında % 10.2 seviyesine kadar yükselmiştir.

Sonuç olarak 1980-2000 döneminde kişi başına gelir 1980'li yılların başında 1600 dolar civarında iken yirmi yılda (2000 yılına gelindiğinde) yaklaşık olarak iki kat artmıştır. Fakat sosyo-ekonomik gelişme düzeyi, kişi

Türkiye Ekonomi Kurumu, Sektörel Analiz, İmaj Yayınevi, 2001, / N.Batmaz, H. Tunca, (2005), "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003)" Beta Basım Yayın A.Ş.

başına gelir ile değerlendirildiğinde oranın nispi olarak değişmediği gibi, sanayileşmiş Batı Avrupa Ülkeleri ile karşılaştırıldığında da yaklaşık on kat olan refah farkı kapanmamıştır. Yine bu dönemde gerek kamu maliyesinde gerekse finansal piyasaların yapısal düzenlemelerine ilişkin politikalardan beklenen başarı elde edilememiştir. Kısacası, Türkiye hala orta gelirli ülkeler arasındaki yerini muhafaza ediyor ve dünya ekonomik gelişme liginde henüz “birinci lige” bu dönemde çıkamadığı açıkça görülmektedir.

Tablo 5: Türkiye'nin Konsolide Bütçe Açıkları

Yıllar	Öngörülen Bütçe Açığı (trilyon TL)	Nihai Bütçe Açığı (Trilyon TL)	Öngörülen Açık İle Nihai Açık Arasındaki Sapma (%)	Konsolide Bütçe Dengesinin GSMH'ya Oranı (%)
1989	4.5	7.5	66.7	-3.3
1990	10.5	11.9	13.3	-3.0
1991	20,7	33.5	61.8	-5.3
1992	32.0	43.6	48.1	-4.3
1993	53.3	133.9	151.2	-6.5
1994	198.0	152.2	-26.3	-3.9
1995	198.0	316.6	59.9	-4.0
1996	861.0	1238.1	43.8	-8.1
1997	0.0	2245.9	2245.9	-7.6
1998	3989.5	3803.4	-7.3	-7.0
1999	9113.6	9071.6	-4.7	-11.6
2000	14128.3	12848.2	-9.1	-10.2

Kaynak: DTM: Başlıca Ekonomik Göstergeler.

4.2. Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (2000-2010 Dönemi)

Türkiye ekonomisi 2000 yılının ikinci yarısından itibaren, özellikle cari işlem açıklarındaki hızlı büyüme, iç borç stokundaki hızlı artış, iç borçların çevrilebilmesi ve yeniden istikrar altında büyümeye geçebilmesi ana gündem maddelerini oluşturmaktaydı. İç borç servisinin kamu harcamaları içinde olağanüstü bir büyüklüğe sahip olması bir yandan ekonomik istikrarsızlığın önemli bir kaynağını oluştururken, bir yandan da yurtiçi tasarrufların sabit sermaye yatırımlarına dönüştürülmesini kısıtlayarak ulusal ekonominin büyüme potansiyelini daraltmaktaydı (Voyvoda ve Yeldan, 2002:19).

Yine bu dönemde bankacılık kesiminde ciddi sorunlar yaşanıyordu. Bankacılık kesiminde kısa vadeli borç kullanımı artmış, bankalar dışarıdan dövizle borçlanarak kamu kesimine borç aktarıyorlardı. Kur riski

olabildiğince yükselmişti. Kamu bankaları çığı gibi büyüyen görev zararlarının altından kalkamaz hale gelmişlerdi. TCMB belirlenen para politikasını ısrarla uygulayarak bankalara kredi açmaya yanaşmadı ve likitide sıkıntısına sürüklenmelerine kayıtsız kaldı. Bu arada üst üste ortaya çıkan yolsuzluklar, bazı bankaların içinin boşaltılarak TMSF'na devredilmesi, kamu bankalarının görev zararları sonucu nakit sıkıntısına düşmesi ve bankacılık sistemi içinde yükümlülüklerini yerine getirememesi sonucu Kasım 2000'de ülkeden para çıkışı yaşandı. Borsa düştü, faiz ve döviz kurları yükselmeye başladı. Şubat 2001'de ise pamuk ipliğine bağlı ekonomik "istikrar" koştur ve Türkiye Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizlerinden birisine sürüklendi (Şahin, 2002:252-253).

Hükümet 2001 krizini takiben ekonomi yönetimini değiştirerek yeni bir ekonomi programı hazırlayacağını ilan etti. IMF ile yapılan görüşmeler sonucunda stand-by anlaşması doğrultusunda 14 Nisan 2001 tarihinde güçlü ekonomiye geçiş programı (GEGP) adı altında oldukça kapsamlı yeniden yapılanma programı açıkladı.

Bu arada 2000'li yılların başından itibaren ise, dünya ekonomisinde yaşanan hızlı büyüme tüm pazarlarda talep artışı yaratmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerin daha fazla tüketmeye başlaması bu ülkelere mal ve hizmet ihraç eden ülkeler açısından yeni fırsatların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak daha önce dünya pazarlarında fazla rolü olmayan gelişmekte olan ülkelerle geri kalmış ülkelerin de dünya pazarlarına girmesine yol açmıştır (Kırcova, 2010: 15).

Türkiye'de (1999 yılında) yaşanan ekonomik durgunluk, uygulanan ekonomik programın da etkisiyle 2002 yılından itibaren yerini genişlemeye bırakarak hemen hemen tüm makro ekonomik göstergelerinin bir önceki yıla oranla sürekli artış gösterdiği bir sürece girmişti. Bu yeni süreç ticari ve finansal alanda dışa açılma sürecini hızlandırıp derinleştirilmesiyle beraber, ekonomide bazı ekonomik göstergeleri olumlu yönde etkilerken bazı göstergeleri ise olumsuz yönde etkilemiş olup tüm gelişmeler (Tablo 6)' da görüldüğü gibidir.

Tablo 6'daki verileri göz önünde bulundurarak Türkiye ekonomisinde (2000-2010 döneminde) meydana gelen değişimleri şu şekilde analiz etmek mümkündür:

GSMH' da ki Değişim: Türkiye ekonomisi 2000'li yıllara girerken gecikmeli de olsa kamu kesimindeki mali dağılımıya çeki düzen vermek için bazı yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Bunların arasında, vergi gelirlerini artırmak için bazı vergi yasalarında düzenlemelerin yapılması, sermaye kazançlarının ve servetin vergilendirilmesi, kayıt dışı ekonominin mümkün olduğu ölçüde kayıt altına alınması için yapılan düzenlemeler ilk

akla gelenlerdir. Ancak, beklenen olumlu sonuçlar alınmadığı gibi, başta kamu kesimi olmak üzere yeterince tasarrufun yapılamamış olması, gelir gider dengesinin sağlanamaması, borç stokunun eritilememesi ve bütçe disiplinine yeterince özen gösterilmemesi sıkıntılarının artmasına neden olmuştur. Yine ihtiyaç duyulan nakit para için faiz oranlarının yüksek tutularak yabancı sermayeye her türlü kolaylığın sağlanması ile birlikte 2000 yılında (1998 cari fiyatlarıyla) 265.384 milyar dolar olan GSYH 2001 yılında 196.736 milyar dolara gerilemiş, diğer göstergelerdeki düşüşlerle birlikte 2001 krizinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır.

Tablo 6: Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (2000-2010 Dönemi)

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 G.Tah
BÜYÜME (Cari fiyatlarla 1998 bazlı)											
GSYH milyar TL	166	240	350	454	559	648	758	843	950	952	1,098
GSYH Milyar \$	265	196	230	304	390	481	526	648	742	615	730
GSYH Büyüme Hızı %	6.8	-5.7	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.7	-4.7	6.8
Kişi Başına Düşen Gelir \$	2.965	2.123	2.598	3.383	4.172	4.964	7.200	9.300	10.436	8.578	10.043
FİYAT (Yüzde Değişim)											
GSYH Deflatörü				23.3	12.4	7.1	9.3	6.2	12.0	5.2	8.0
ÜFE Yıllık Ortalama	51.4	61.6	50.1	25.6	11.1	5.9	9.3	6.3	12.7	1.2	8.5
ÜFE Yıl Sonu	32.7	88.6	30.8	14	13.8	2.7	11.6	5.9	8.1	5.9	8.9
TÜFE Yıllık Ortalama	54.9	54.4	45.0	25.3	10.6	8.2	9.6	8.8	10	6.3	8.6
TÜFE Yıl Sonu	39.0	68.5	29.7	18	9.4	7.7	9.7	8.4	10	6.5	6.4
ÖDEMELER DENGESİ (Milyar Dolar)											
İhracat (fob) Bavul tic.hariç	27	31	36	47	63	73	85	107	132	102	113
İthalat (CIF)	54	41	51	69	97	116	139	170	201	140	185
Dış Tic.Dengesi	-26	-10	-15	-22	-34	-43	-54	-62	-69	-38	-71
Cari İşlem.Dengesi	-9.9	3.7	-0.6	-7	-14	-22	-32	-38	-41	-13	-39
İhracatın/İthalatı Karşılama Oranı %	51.0	75.7	69.9	68.	64.8	62	61.3	63.1	65	72.4	66.3

MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ (MİLYON TL)											
Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 G.Tah
Bütçe Gideri	51.3 44	86.9 72	119.6 0	141.2 4	152.0 9	159. 68	178. 12	204. 06	227. 03	268. 21	293.6 28
Bütçe Geliri	38,2 29	58.4 16	79.42 0	101.0 4	122.9 6	152. 78	173. 48	190. 36	209. 59	215. 45	254.0 28
Bütçe Açığı	13.1 15	28.5 56	40.18 4	40.20 8	29.12 8	6.90 3	4.64 3	13.7 08	17.4 32	52.7 61	39.60 0
Faiz Dışı Denge	7.30 9	12.4 82	11.54 4	18.31 9	27.36 3	38.7 77	41.3 20	35.0 45	33.2 29	440	8.697
Bütçe Açığı/GSYH Oranı %	7.87	11.8 9	11.47	8.84	5.21	1.06	0.61	1.63	1.83	5.54	3.60
Faiz Dışı Denge./ GSYH Oranı %	4.39	5.20	3.29	4.03	4.89	5.98	5.45	4.16	3.50	0.05	0.79
MERKEZİ YÖNETİM İÇ VE DIŞ BORÇ STOKLARI											
Net Dış Borç Stoku Milyar \$	38.8	56.8	63.4	68.5	64.6	99.0	108. 6	133, 7	151. 1	145. 8	169.5
Net Dış Borç Stokunun/ GSYH %	31.6	33.8	24.8	21.4	17.8	20.6	20.6	20.6	20.4	23.6	23.0
Brüt Top.Dış Borç Stoku Milyar \$	----	----	-----	----	----	169. 9	207. 8	249. 4	280. 4	268. 8	290.4
Kamunun Brüt Dış Borcu Milyar \$	----	----	-----	-----	----	70.4	71.6	73.5	78.3	83.5	88.9
Özel Sektörün Brüt Dış Borcu Mil.\$	----	----	-----	-----	----	84.0	120. 5	160. 1	188. 1	172. 0	189.6
TCMB Brüt Dış Borcu Milyar \$	----	----	-----	-----	-----	15.4	15.7	15.8	14.1	13.3	11.8
GİRİŞ YAPAN DYSY MİKTARLARI (Milyar \$)											
DYSY Milyar \$	982	3.35 2	1.137	1.751	2.785	10.0 31	19.9 89	22.1 95	15.7	6.9	5.7*
DÖVİZ KURLARI											
Ortalama Dolar Kuru	0.62 4	1.22 5	1.506	1.493	1.422	1.34 1	1.43 1	1.30 2	1.29 3	1.54 7	1.500
Yıl Sonu Dolar Kuru	0.67 2	1.44 0	1.635	1.396	1.342	1.34 3	1.41 3	1.16 5	1.51 2	1.50 6	1.546
İşsizlik Oranı %	6.5	8.4	10.3	10.5	10.8	10.6	10.2	10.3	11.0	14.0	12.2

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, TÜİK, DPT ve Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Yararlanılarak Tarafımızdan Düzenlenmiştir.

* Ağustos 2010 Tarihine Kadar olan DYSY Miktarı.

Not: 2006 yılından itibaren merkezi yönetim bütçesi kullanılmış olup, ayrıca 2010 yılı enflasyon, ödemeler dengesi, dolar kuru, merkezi yönetim bütçe rakamları gerçekleşme değerleridir.

Boratav (2001)'e göre 2001'de ortaya çıkan krizin nedenleri arasında, 2000 yılının ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan cari işlem açıklarındaki hızlı büyüme ile birlikte sermaye hareketlerinde görülen artışlar en önemli rolü oynamıştır (Boratav, 2001: 13).

Bu durum GSMH'daki büyüme hızını 2000 yılına göre, 2001 yılında -5.7 oranında küçülttüğü gibi; 2000 yılında 3.200 dolar olan kişi başına düşen milli geliri de 2001 yılında 2.500 dolar seviyesine kadar düşürmüştür.

Türkiye ekonomisinde GSMH'daki artış esas itibariyle 2002-2007 yıllarını kapsayan dönemde kesintisiz bir büyüme sürecine girmiş olup, söz konusu dönemde yıllık ortalama büyüme hızı % 6.8 oranında gerçekleşmiştir. Ancak, 2007 yılının Ağustos ayında ABD'de ortaya çıkan ve konut piyasalarındaki çalkantı ile başlayan finans krizi, 2008 yılı Eylül ayından itibaren küresel ekonomik mali krize dönüşerek, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülke ekonomilerini etkilediği gibi Türkiye ekonomisini de ciddi şekilde etkilemiştir (Morgil, 2008: 22).

Tablo 5'de görüldüğü gibi, Türkiye GSYH'sı 2001 krizini takiben 2002 yılında % 6.2'lik bir büyüme hızına ulaşmış olsa da büyüme hızı 2005 yılından itibaren önceki yıllara oranla düşme eğilimine girmiş ve yıl sonunda da (2007 yılı itibariyle) % 4.7 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında ise bu oran % 0.7 olarak gerçekleşirken, GSMH da önceki yıllarda olduğu gibi hızlı bir artış sergileyememiştir. 2009 yılında ise 2008'de ortaya çıkan küresel mali krizinde etkisiyle GSMH daha da küçülerek 615.755 milyar dolar seviyesine gerilerken, GSYH'da -4.7 olarak gerçekleşmiştir.

Fiyatlar Genel Seviyesindeki Gelişme: 2000-2010 yılları arasında fiyatlar genel seviyesi yıllık ortalama olarak incelendiğinde; ÜFE'nin yıllık ortalaması 2000 yılında % 51.4, 2001 yılında ise % 61.6 olarak gerçekleşmiş. Diğer taraftan 2001 kriz sonrası yıllarda ise büyük düşüşler görülmekte ve bu oran 2007'de % 6.3 seviyesine kadar düşüş göstererek, 2008'de küresel mali krizinde etkisiyle tekrar % 12.7 oranına yükselmiştir. ÜFE'nin yıllık ortalaması 2009'da tekrar büyük bir düşüş göstererek % 1.2 seviyesine kadar düşmüş olsa da 2010 yılında tekrar artış göstererek % 8.5 olarak (tahmini) gerçekleşmiştir. TÜFE'nin yıllık ortalamalarında ki gelişmelerde ÜFE'ye benzer durum sergilemekte olup, 2000 yılında % 54.9 olan TÜFE, 2001 krizinden sonra kayda değer düşüşler göstererek, 2009 yılında bu oran % 6.3 seviyesine kadar düşüş göstermiştir.

Ödemeler Dengesindeki Gelişmeler: Bir ülkenin dış ödemeler bilançosundaki denge yada dengesizlik söz konusu ülkenin uluslararası ödeme gücündeki iyileşme yada bozulmaları yansıtır. Dolayısıyla çoğu kez o ülkenin uluslararası alandaki ekonomik ve mali itibarının bir göstergesi olarak yorumlanır. Dış ödemeler dengesi, uygulanan ekonomik ve mali

politikaların bir sonucu olup, dış ödemeler bilançosundaki bir açık veya fazla o ülke ekonomisi üzerinde oldukça geniş ve kapsamlı etkiler doğurur (Seyidoğlu, 2001: 382).

Ödemeler bilançosu hakkındaki bu genel tanıtıcı bilgiden sonra, Türkiye'nin ödemeler bilançosundaki gelişmeler (2000-2010 dönemi itibariyle) şu şekilde gerçekleşmiştir: Başta Türkiye'nin 2001 sonrasında küresel ekonomiyle olan bağlantıları ve bu bağlantılar sonucunda yaşadığı iki krizin (2001 krizi ve 2007-2008 küresel mali kriz) yansımaları oldukça etkili olmuştur.

Türkiye 2001 krizi sonrasında uluslararası piyasalardan kaynaklanan muazzam çaplı bir finansal genişleme ve ucuz kredi olanağına kavuştu. Giderek artan dış açık (cari işlem açıkları) önce yüksek faizlerin etkisiyle Türkiye'ye akmakta olan sıcak parayla, daha sonraları ise şirket birleşmeleri ve özelleştirmeler ile elde edilen doğrudan yatırım finansmanlarıyla karşılanmaya çalışıldı (Yeldan, 2009:17).

Bu uygulamalar Türkiye'nin dış borçluluğunu 2000-2010 döneminde hızla artırdığı gibi, ithalatla birlikte dış ticaret ve cari işlem dengesinin de iyice bozulmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemdeki ithalat ve ihracattaki gelişmeler ise şöyle gerçekleşmiştir. 2000 yılında 27.7 milyar dolar olan ihracat rakamı 2010 yılında 113.9 milyar dolara (tahmini) yükselmiştir. Aynı dönemdeki ithalat rakamları ise 54.5 milyardan; 140.9 milyar dolara yükselmiş. Dış ticaret dengesi ise her geçen yıl bir önceki yıla göre daha fazla açık vererek 2000 yılında -26.7 milyar dolar olan dış ticaret açığı 2010 yılında -71.5 milyar dolara yükselmiş. Cari işlemler dengesinde de benzer gelişmeler yaşanmış olup, 2000 yılında -9.9 milyar dolar olan cari açık 2010 yılında -39.3 milyar dolar seviyesine kadar yükselmiştir. GSYİH ortalama büyüme hızına bakacak olursak; son otuz yıldır (1980-2010) 10'ar yıllık periyotlar halinde incelendiğinde % 4'ün üzerinde bir artış sergilemesine rağmen, cari işlemler dengesinin / GSYİH'ya oranında bu istikrarlı dengenin olmaması düşündürücü ve ilginçtir. Sorunun özünde yatan en önemli etmen cari açığın Türkiye ekonomisinin en önemli kırılganlık noktasını oluşturması ve cari işlemler dengesinin / GSYİH'ya oranı 1990-1999 döneminde % - 0.73 oranında iken, bu oranın 2000-2008 döneminde % -4.10 seviyesinde seyretmiş olmasıdır. Aynı dönemde GSYİH ortalama büyüme hızı ise % 4'den, % 4.76'ya yükselmiş (Yılmaz ve Karataş, 2009: 70).

Öte yandan Türkiye ekonomisinde oluşan yüksek cari açığın en önemli nedenini Korkmaz (2005) şöyle açıklıyor; Türkiye ekonomisinde görülen yüksek büyüme oranlarını iç tasarruf açığı ve ulusal paranın aşırı değerli olmasına bağlarken, yine Türkiye'de ki büyüme; yatırım malı,

teknoloji, hammadde ve ara malı ithalatını artırdığı için, büyüme ile cari açık arasında pozitif bir ilişkinin bulunmasına bağlamaktadır (Korkmaz, 2005: 52-55).

Kamu ve Özel Sektör Borç Miktarındaki Gelişme: Bilindiği gibi, 2001 sonrasında yükselen konjunktüründe etkisiyle önce (bilhassa 2005 yılına kadar) uluslararası finans piyasalarında likitide genişlemesi ve faiz oranlarının düşüş trendinde olduğu bir süreç yaşanmıştır. Ülkemiz için de önce örtük sonra açık enflasyon hedeflemesi stratejisi izleyen para otoritesi (Merkez Bankası) enflasyon hedeflemeleri ile uyumlu olduğu için TL'nin aşırı değerlenmesine göz yummuştur. Gerek uluslararası finansal ortam, gerekse Merkez Bankası'nın politikaları 2001 kriz sonrası süreçte özel kesimin yabancı para cinsinden borçlanma eğilimini yükseltmiştir. Bu eğilimler ekonominin 2001 kriz sonrasında ki kamu ve özel kesim borç stokundaki gelişmelerden de (Tablo 3) görülmektedir (Yılmaz ve Karataş, 2009: 79).

Özel sektörün 2001 kriz sonrasında kamu sektörüne oranla borçlanmasındaki artışın nedeni; izlenen politikaların bir sonucu olup, özel kesim borçlanmasına dayalı bir büyüme sürecinin oluşturulmak istenmesindedir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin 2010 sonu itibarıyla net dış borç stoku 169.5 milyar dolar iken, brüt toplam dış borç stoku 290.4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Brüt toplam dış borç içinde kamu sektörü 88.9 milyar dolar bir borca sahipken, özel sektörün brüt toplam dış borç stoku, kamunun borç stokunun iki katı üzerinde olup, yaklaşık 190 milyar dolar civarında seyretmektedir.

İşsizlikte Meydana Gelen Gelişme: İşsizlik her şeyden önce yaşadığımız küreselleşme sürecinin temel bir sorunu olarak bütün dünyayı ilgilendirdiği gibi, Türkiye'yi de yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Türkiye ekonomisinde istihdamda ki önemli daralma esas itibarıyla 2001 krizi sonrasında başlamış, 2008 küresel mali kriz sonrasında ise artış göstermiştir. Bu artış 2002-2007 yılları arasında (yıllık ortalama) GSYİH artış oranından (% 6.9) daha yüksek oranda (% 10.2) gerçekleşmiştir (Susam ve Bakkal, 2009:83).

Türkiye'de özellikle 2000 yılı sonrasında işsizlikte belirleyici rol oynayan etmenlerin başında siyasal ve ekonomik tercihler yer alsa da, esas itibarıyla ekonomideki sanayi üretiminin büyük ölçüde ithal enerjiyle gerçekleştirilmiş olması ve enerji temininde de Türkiye'nin ithalata bağımlı olması, enerji fiyatlarındaki en küçük artış karşısında üretim ve dolayısıyla istihdamı bu durumdan olumsuz yönde etkilemektedir.

Bunlara ek olarak, ülkemizde yüksek oranda var olan kayıt dışı istihdam nedeniyle krizlerin işgücü piyasalarında ne ölçüde tahribat yapmış

olduğu mevcut ekonomik veriler ile şu anda tam olarak tespit edilememesine rağmen, ihracata dayalı olarak üretim yapan başta tekstil sektörü olmak üzere, beyaz eşya ve benzeri sektörlerde özellikle 2008 küresel mali kriz sonrasında işten çıkarımlar artmıştır. Hızlı bir artış sürecinde olan işsizlik 2010 yılından itibaren hafif de olsa düşüş göstermesine rağmen kayda değer bir gelişme değildir.

5.GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Küreselleşme süreci beraberinde “küreselleşme mi yoksa bölgeselleşme mi?” sorusunu da gündeme taşımıştır. Küreselleşme, kimilerine göre, 21.yüzyılda bölgesel bloklar arasında artan ticaret ve sermaye akımları şeklinde gerçekleşecektir. Kimilerine göre ise sermaye, özellikle finansal fonlar biçiminde küreselleşmesini devam ettirirken mal ve hizmet ticareti daha çok bölgesel bloklar arasında yoğunlaşacaktır.

Küreselleşme süreci incelendiğinde yukarıda ifade edilmeye çalışılan her iki sürecin de günümüzde etkin şekilde uygulama alanı bulmasını sağlamıştır. Bu süreç, bir taraftan ulus-devletlerin kendi aralarındaki bölgeselleşme hareketlerini hızlandırırken, diğer taraftan bu devletlerin yerel yönetimlere verdikleri önemi artırmışlardır. Çünkü bu süreçte bölgesel oluşumlar kaçınılmaz olmuştur.

Bölgeselleşme ve bölgeselcilik oluşumları incelendiğinde ise ticari küreselleşmenin temellerinin oluşturulmasından sonra (1940) başlayıp, 1960’lı yıllardan itibaren ise dünyada bölgesel ticari organizasyonların sayısında hızla artışlar görülmeye başlanmıştır. Bölgeselleşme faaliyetlerinin oluşmasında yaygınlık kazanmasında Avrupa Birliği’nin göstermiş olduğu başarının kuşkusuz büyük etkisi olmuştur. Giderek az gelişmiş olan ülkelerin de konuya yakın ilgi göstermeleri bölgeselleşmenin hız kazanmasına neden olmuştur. Yine bu dönemde (1960 sonrası) bölgesel oluşumların çok değişik şekillerde ortaya çıkabileceği görülmüştür. Bu hareketlerin ilk şekli belirli mallar üzerinde gümrük ödünlerini ya da çifte vergilemeyi önleme, ortak yatırımlar, turizm, teknoloji transferi, yabancı işçi çalıştırılması gibi belirli konuları düzenleyen uluslararası ticaret anlaşmalarıdır. Bundan daha ileri sayılan ekonomik entegrasyon hareketleri ise serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması, gümrük birliğinin sağlanması iken, ortak pazarların yaratılması ve ekonomik birliklerin oluşturulması ise bölgeselleşme oluşumlarının son halkasını oluşturmaktadır. Ancak bunu bugüne kadar sadece AB gerçekleştirebilmiştir.

Bugün ortaya çıkmış olan bölgesel oluşumlar Avrupa Kıtasından tutunuzda, Amerika, Afrika, Asya ve Orta Doğu’ya varıncaya kadar dünyanın her bölgesinde gerek coğrafi bölge esasına göre, gerekse coğrafi

bölge esasına dayanmadan oluşturulan bölgesel oluşumları görmek mümkündür. Bölgesel oluşumlar sonucunda üretim ve ticaretin küresel boyutlara ulaşan dev faaliyetlere dönüşmesin kolaylaşmış, aynı zamanda finansal piyasalarla da hızla bütünleşmesine yol açmıştır.

Bu durum gerek dünya ticaretinde gerekse bölgelerarasında yapılan ticaret hacminin de artmasına neden olmuştur.

Küreselleşme-bölgeselleşme sürecindeki bu gelişmelerden mahrum kalmak istemeyen Türkiye’de bu sürece tercihini AB’den yana kullanarak (1960)’lı yıllarda katılmıştır. Daha sonraki yıllarda ise (1980 sonrası) AB’nin yanında birçok bölgesel oluşumla birlikte ikili ticari-ekonomik anlaşmalar yaparak ticaret hacmini artırdığı gibi, bazı bölgesel oluşumlarında ya bizzat kurucusu (KEİB, EKİT-EKO, D-8, OIC) ya da bölgesel oluşumlar içinde öneli bir konumda bulunarak siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek, amacıyla bu oluşumların içinde yer almaya başlamıştır. Ancak, tüm bu gelişmeler ve yaşanan süreçte Türkiye’nin beklentilerinin gerçekleşmediğini; gerçekleşmeme nedenlerini ise şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Küreselleşme ve bölgeselleşme sürecinde Türkiye 1960’lı yıllardan itibaren bu oluşumların içinde yer almaya başlamış olmasına rağmen bu tür oluşumların nimetlerinden yararlanmak için üzerine düşen ödevlerini tam olarak yapmadığı gibi, yeterince çaba da göstermemiştir.
- Türkiye 24 Ocak 1980 kararlarının alındığı tarihe kadar geçen sürede yerli sanayiye dış rekabete karşı aşırı derece koruması sanayinin gelişmesini ve rekabet etmesini ortadan kaldırmış olup, 1980’de aniden ve hazırlıksız olarak dış piyasalara kapılarını serbestleşme-liberalleşme söylemlerinin etkisinde kalarak açmış olmasıyla birlikte, başta reel sektör olmak üzere diğer tüm sektörlerin büyük bir bunalım ve kriz içine sürüklenmesine neden olmuştur.
- 1980 sonrasında serbest ticareti artırarak ekonomik gelişmeyi sağlamaya çalışan Türkiye özellikle piyasaların serbestleştirilmesiyle ilgili önemli adımlar atmıştır. Bunlar: faiz haddi ve döviz kurunun serbest piyasalarda belirlenmesi, sermaye piyasalarının geliştirilmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile birlikte ihracat ve ithalat rejimlerinin serbestleştirilmesi gibi önemli girişimlerdir. Ancak, gelişmelerin beklentileri karşılamadığı gibi, ülke ekonomisinin kırılğan bir ekonomik yapıya bürünmesine neden olduğu; gerek metin

içerisindeki açıklamalardan gerekse sunulmuş olan tablolarda ki verilerde açıkça görülmektedir.

- Küreselleşme-bölgeselleşme sürecinde Türkiye'nin özellikle 1988-2000 dönemindeki gelişmeler iç talep genişlemesine dayalı büyüme stratejisinin sürdürüğü, büyümenin istikrara tercih edildiği bir dönem olmuştur. 2001 krizi ile birlikte bu uygulamadan kısa süreli de olsa vazgeçilmiş olmasına rağmen 2002-2003 döneminden itibaren aynı uygulamalara devam edildiği görülmektedir. Bu durumu gerek bütçe'de oluşan cari açık gerekse dış ticaret açığı net bir şekilde göstermektedir.

Sonuç itibariyle küresel oluşumla birlikte ortaya çıkan bölgeselleşme sürecinde Türkiye beklentilerini gerçekleştiremediği gibi, mali disiplinsizlik ve dolayısıyla yüksek bütçe açıkları, izlenen yanlış, para-maliye ve kur politikaları ile birlikte hazinenin borçlanma stratejisindeki hataların da eklenmesiyle beklentiler gerçekleştirilememiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin acilen yenedünya düzenine uygun "**Yeni Kalkın Stratejisi**" belirleyip uygulamaya koymasının zamanı çoktan gelmiş ve geçiyor.

Kaynaklar

- Aydın, M.S., (2002), "Küreselleşmeye Genel Bakış", Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme, Ufuk Kitapları, Sosyal Bilimler Dizisi, İstanbul.
- Batmaz, Nihat., Tunca. Halil., (2005), "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003)", Beta basım Yayın A.Ş. İstanbul
- Batmaz, Nihat., Tekeli. Sevinç., (2009), "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri 1996-2006", Ekin Yayın Dağıtım, Bursa.
- Batmaz, Nihat., (2010), "Büyüyen Çelişkilerle Küreselleşme Süreci ve Dünya Ekonomisindeki Değişmeler" Ekonomi Yazıları: (Prof.Dr. Ferhat Erarı'nın Anısına) Pamukkale Üniversitesi Yayınları. Yayın No: 22. Denizli
- BDDK, (2001), "Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı, Mayıs-2001.
- Birand. M.Ali., (2005), "Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası" İstanbul: Doğan Kitap.
- Boratav, Korkut., (2001), "2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri" İktisat-İşletme Dergisi, Yıl 16.Sayı:186
- Cox, Rober W., (1992), "Post-Hegemonic Conceptualization of World Order", Governance Without Government, Cambridge University Pres.

- Çelik, Kenan., (1992), “Ekonomik Entegrasyon Teorileri Açısından Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Analizi”, KTÜ, Sosyal Bilimler Ens.Basılmamış Doktora Tezi, Kasım-1992 Trabzon.
- Çoban, Orhan., Çoban. Serap., (2001), “Globalleşme İndeksiyle Türkiye'nin Rekabet Gücünün Ölçülmesi: AB Ülkeleriyle Bir Karşılaştırma, 1970-2001” Sosyal Bilimler Dergisi, <http://www.manas.kg/pdf/sbdpdf10/makaleler/14.pdf>. Erişim Tarihi: 07.04.2011.
- DTM, (2003), 1923'den Günümüze Türkiye Ekonomisi. <http://dtm.gov.tr/ekonomi/Trecom.thm> (6.04.2011).
- Erol, Semra., (2006), “Eski ve Yeni Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye” Marmara Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens. İktisat ABD. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hetne, Björn., (2006), “The New Regionalism” A Prologue, in ibid, s.16'dan Anna Karpengo, regionalization and İdentitiy. Discussion Papers, 2006.
- Hine, Robert C., (1992), “Regionalism and Integration of the World Economy, Journal of Common Market Studies, Volume: 3, UK, Black Well Publishers.
- İrmiş, Ayşe., (2010), “Küreselleşme Çarkı İçerisinde Fason Üretim ve Çin Dişlisi” Ekonomi Yazıları: (Prof.Dr. Ferhat Erarı'nın Anısına) Pamukkale Üniversitesi Yayınları. Yayın No: 22. Denizli
- Kazgan, Gülten., (2002a), Küreselleşme ve Ulus Devlet, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kazgan, Gülten., (2002b), Tanzimattan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Kırcova, İbrahim., (2010), Dünya da ve Türkiye'de e- İhracat Uygulamaları, İstanbul Ticaret Odası Yay. Yayın No:2010: 19, İstanbul.
- Korkmaz, E., (2005), Ekonomide Riskler, Kur Riski, Rota Matbaacılık, İstanbul.
- Mittelman, J.H., (1997), “The Dynamics of Globalization”, Glabalizatinon: Critical Reflections, Ed: James H. Mittelman, Lynne Reinner Publishers, London.
- Morgil, Orhan., (2008), “Küresel Kriz ve Türk Ekonomisine Etkileri”, TİSK İşveren Dergisi, Kasım. www.tisk.org.tr/işveren-sayfa.asp?yazi-id=2204 id.
- Orlowsk, L., ve Salvatore, D., (1997), “Trade and Payments in Central and Eastern Europe's Transforming Economies, Westport, Con: Gren Wood Press.

- Seyitoğlu, Halil., (2009), Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama, 17.Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Seyitoğlu, Halil., (2001), Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama, 14.Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul
- Susam, Y., Bakkal, U., (2009), “Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek”, Maliye Dergisi, Sayı: 155 Temmuz-Aralık.
- Şahin, Hüseyin., (2002), Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitapevi, Genişletilmiş 7.Baskı Bursa.
- T.C. Başbakanlık, (1998), Türk Cumhuriyetlerinde Ticaret Yatırım Ortamı ve Mali Sektör İnceleme Raporları, Ankara
- T.C. Hazine Müsteşarlığı, (2001), Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Hedefler Politikalar ve Uygulamalar.
- TCMB, (2001), IMF’ye Verilen İyi Niyet Mektupları ve TCMB Para Politikası Raporu, Kasım-2001.
- TCMB, (2002), Para ve Kur Politikasında Muhtemel Gelişmeler, 2.01.2002.
- TEK, (2001), Türkiye Ekonomi Kurumu Sektörel Analizi, İmaj Yayınevi.
- Uysal., Ceren., (2001), “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”, Akdeniz Üniversitesi, İİBF Dergisi (1) 2001
- Voyvoda, Ebru., Yeldan, Erinç., (2002), “Türkiye Ekonomisi İçin Kriz Sonrası Alternatif Uyum Stratejileri”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, 17.Yıl. Kasım-2002.
- Yeldan, Erinç., (2009), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi-Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, <http://www.yenimakale.com/kuresellesme-turkiye-ekonomisi-bolusum-biri>.Alıntı Tarihi:16.03.2011
- Yeung- Rerdikis ve Diğerleri., (1999), “Regional Trading Blocks in the Global Economy the EU and ASEAN, USA, Edward Elgar.
- Yılmaz, Ahmet., Karataş, Togan., (2009), “Türkiye Ekonomisinde 2001 Krizi Sonrası Süreçte Cari İşlemler Açığının Nedenleri Üzerine Bir İnceleme”, Marmara Üniversitesi. İİBF. Dergisi. Yıl 2009, Cilt: XXVII, Sayı: II.